

17 Ιουλίου 2013

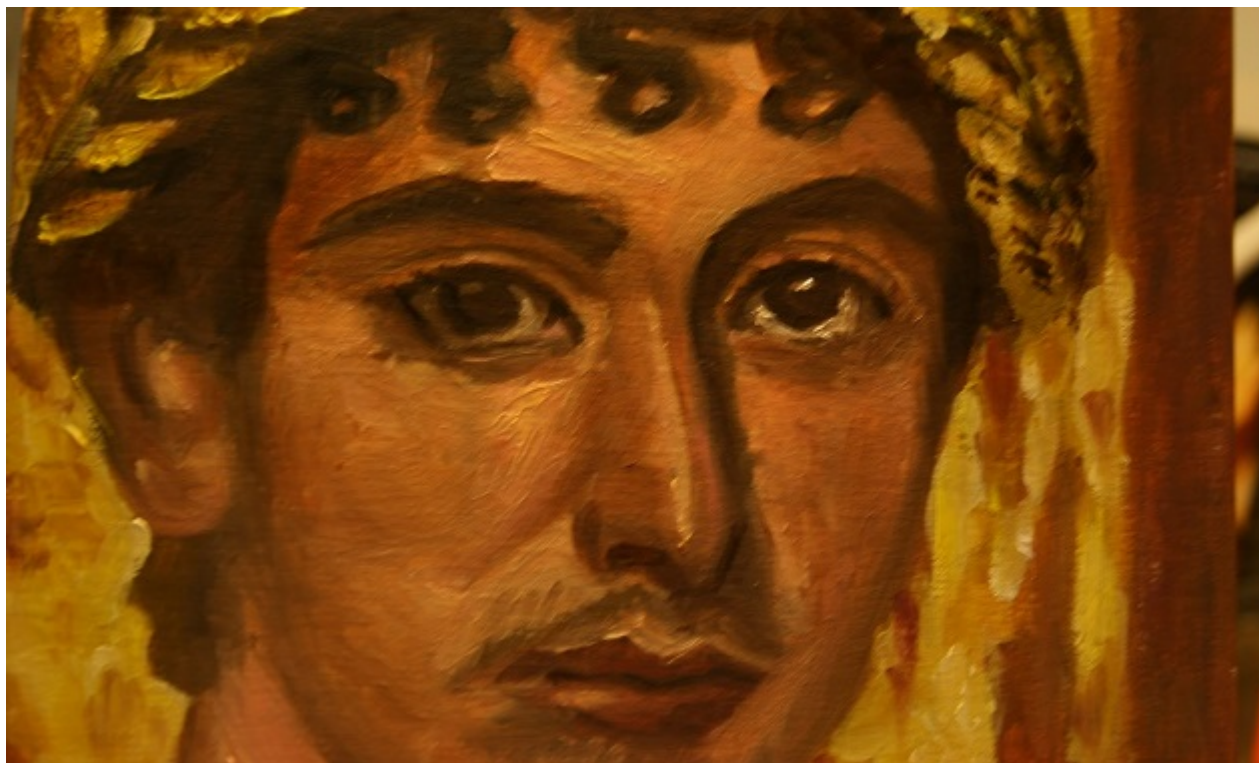
Ανθρώπινο πρόσωπο: δημιουργία, κλήση, αποτυχία - 2

Ορθοδοξία / Πατερική Θεολογία

Μητροπολίτης Διοκλείας Κάλλιστος Ware

Χάρη και ελεύθερη βούληση. Όπως είδαμε, το γεγονός πως το ανθρώπινο πρόσωπο πλάστηκε «κατ' εικόνα Θεού» σημαίνει μεταξύ των άλλων πως διαθέτει ελεύθερη βούληση. Ο Θεός θέλει υιούς και θυγατέρες, όχι σκλάβους. Η Ορθόδοξη Εκκλησία απορρίπτει κάθε αντίληψη για τη χάρη που φαίνεται να παραβιάζει την ανθρώπινη ελευθερία. Για να περιγράψει τη σχέση μεταξύ χάριτος του Θεού και ανθρώπινης ελευθερίας, η Ορθοδοξία χρησι-μοποιεί τον όρο συνεργασία ή συνέργεια. Σύμφωνα με τον απ. Παύλο, «Συνεργοί Θεού εσμέν» (Α΄ Κορινθ. 3, 9).

Για να γίνουμε συνεργάτες του Θεού, αφενός χρειαζόμαστε τη βοήθειά Του, και αφετέρου πρέπει κι εμείς να παίξουμε τον ρόλο μας: εμείς οι άνθρωποι, μαζί με τον Θεό, πρέπει να συμβάλλουμε στο κοινό έργο, αν κι αυτό που κάνει ο Θεός έχει άπειρα μεγαλύτερη σημασία απ' αυτό που κά-νουμε εμείς. «Η ενσωμάτωσή μας στον Χριστό και η ένωσή μας με τον Θεό, απαιτεί τη συνεργασία δύο ανίσων, αλλ' εξίσου αναγκαίων δυνάμεων: της θείας χάριτος και της ανθρώπινης θελήσεως». Το ύψιστο παράδειγμα -συνέργειας είναι η Θεοτόκος.

Η Δύση, από την εποχή του Αυγουστίνου και της αίρεσης του Πελαγιανισμού, ασχολήθηκε με το ζήτημά της χάριτος και της ελεύθερης βούλησης με κάπως διαφορετικό τρόπο. Πολλοί δε που έχουν ανατραφεί με την Αυγουστίνεια παράδοση, ιδιαίτερα οι Καλβινιστές, βλέπουν την Ορθόδοξη ιδέα της «συνέργειας» με κάποια υποψία. Μήπως παραχωρεί τόσα πολλά στην ελεύθερη βούληση του ανθρώπου και τόσα λίγα στον Θεό; Στην πραγματικότητα η Ορθόδοξη διδασκαλία είναι πολύ έντιμη. «Ίδού έστηκα επί την θύραν και κρούω· εάν τις ακούση της φωνής μου και ανοίξη την θύραν, και εισελεύσομαι προς αυτόν» (Αποκ. 3, 20). Ο Θεός κρούει, περιμένει όμως εμάς ν' ανοίξουμε την πόρτα - δεν την παραβιάζει. Η χά-ρη του Θεού προσκαλεί τους πάντες και δεν υποχρεώνει κανένα.

Σύμφωνα με τον άγ. Ιωάννη Χρυσόστομο, «Βού-λομαι δε τούτον υμάς ακριβώς ειδέναι τον λόγον, ότι μη βουλομένους ου βιάζεται ο Θεός, αλλά βουλομένους έλκει.». «Αυτού μεν ουν έστι το καταφυτεύσαι και ποτίσαι», λέει ο άγ. Κύριλλος

Ιεροσολύμων (πέθανε το 386), «σον δε το καρποφορήσαι. Θεού το χαρίσασθαι, σον δε το λαβείν και διατηρήσαι». Δεν πρέπει όμως να φανταστούμε πως επειδή ένας άνθρωπος δέχεται και διαφυλάσσει τη χάρη, αυτό σημαίνει πως την έχει κερδίσει με την «αξία» του. Τα δώρα του Θεού προσφέρονται πάντοτε δω-ρεάν, και δεν μπορούμε εμείς οι άνθρωποι να έχουμε οποιαδήποτε απαίτηση από τον Δημιουργό μας. Παρόλο όμως που δεν «αξιζουμε» τη σωτηρία, είναι σίγουρο πως πρέπει να εργαστούμε γι' αυτήν, επειδή «η πίστις, εάν μη έργα έχη νεκρά έστι καθ' εαυτήν» (Ιακ. 2, 17).

Πτώση: προπατορικό αμάρτημα. Ο Θεός έδωσε στον Αδάμ ελεύθερη βούληση -τη δύναμη να επιλέγει με-ταξύ καλού και κακού- κι ήταν πλέον ζήτημα του Αδάμ να δεχτεί την κλήση που του προτάθηκε ή να την αρνηθεί. Την αρνήθηκε. Έτσι, αντί να συνεχίσει το μονοπάτι που του υπέδειξε ο Θεός, το εγκατέλειψε, δείχνοντας ανυπα-κοή στον Θεό. Η πτώση του Αδάμ συνίσταται κυρίως στην ανυπακοή του, στην άρνηση να υπακούσει στο θέλη-μα του Θεού. Τοποθέτησε το δικό του θέλημα απέναντι στο θέλημα του Θεού, κι έτσι με τη δική του πράξη χωρί-στηκε από τον Θεό. Το αποτέλεσμα ήταν να εμφανιστεί μια νέα μορφή ύπαρξης πάνω στη γη, η αρρώστια και ο θάνατος.

Οι άνθρωποι, έχοντας αποστραφεί τον Θεό που είναι αθανασία και ζωή, βρέθηκαν σε μια κατάσταση αντίθετη προς τη φύση τους, και αυτή η αφύσικη κατάσταση οδήγησε την ύπαρξή τους σε μια αναπόφευκτη αποσύνθε-ση και τελικά στον σωματικό θάνατο. Οι συνέπειες της ανυπακοής του Αδάμ επεκτάθηκαν σ' όλους τους απογό-νους του. Είμαστε «αλλήλων μέλη» σύμφωνα με τον απ. Παύλο που ποτέ δεν σταμάτησε να το λέει, κι αν πάσχει το ένα μέλος, τότε όλο το σώμα πάσχει. Βάσει αυτής της μυστηριώδους ενότητας του ανθρωπίνου γένους, δεν υπέκυψε μόνο ο Αδάμ, αλλά κι ολόκληρη η ανθρωπότητα στη θνητότητα.

Η αποσύνθεση δε που προέκυψε από την πτώση δεν ήταν απλώς φυσική. Ο Αδάμ και οι απόγονοί του, αποκομμένοι από τον Θεό, πέρασαν κάτω από την κυριαρχία της αμαρτίας και του διαβόλου. Κάθε καινούρια ύπαρξη γεννιέται σ' έναν κόσμο όπου κυριαρχεί η αμαρτία, σ' έναν κόσμο όπου είναι εύκολο να κάνει κανείς το κακό και δύσκολο το καλό. Η θέλησή μιας έχει παραδοθεί σ' αυτό που οι Έλληνες ονομάζουν «επιθυμία» και οι Λατίνοι «consupiscentia». Όλοι υποκειμέθα στις επιθυμίες, στις πνευματικές συνέπειες δηλαδή του προπατορικού α-μαρτήματος .

Μέχρις εδώ η ομοφωνία μεταξύ Ορθοδοξίας, Ρω-μαιοκαθολικισμού και κλασικού Προτεσταντισμού είναι αρκετά σημαντική. Πέραν όμως από το σημείο αυτό, Ανατολή και Δύση δεν συμφωνούν εντελώς. Η Ορθοδοξία, εξυμνώντας λιγότερο

την κατάσταση του ανθρώπου πριν από την πτώση, έχει απόψεις λιγότερο σκληρές σχε-τικά με τις συνέπειες της πτώσης απ' ό,τι η Δύση. Ο Αδάμ δεν έπεσε από κάποιο μεγάλο ύψος γνώσης και τελειότητας, αλλ' από μια κατάσταση ατελούς απλότητας. Δεν πρέπει λοιπόν να κρίνεται τόσο αυστηρά για το λάθος του. Φυσικά, ως αποτέλεσμα της πτώσης, το ανθρώπινο μυαλό συσκοτίστηκε τόσο, και η δύναμη της ανθρώπινης θέλησης εξασθένησε τόσο, ώστε οι άνθρωποι να μην ελπίζου-ν πλέον πως μπορούν να επιτύχουν το «καθ' ομοίωσιν» με τον Θεό.

Οι Ορθόδοξοι όμως δεν υποστηρίζουν πως η πτώση στέρησε την ανθρωπότητα εντελώς από τη χάρη του Θεού, παρόλο που μετά την πτώση η χάρη ενεργεί στην ανθρωπότητα εξωτερικά μάλλον, παρά εσωτερικά. Οι Ορθόδοξοι δεν υποστηρίζουν, όπως υποστηρίζει ο Καλβίνος, πως οι άνθρωποι μετά την πτώση εξαχρειώθηκαν εντελώς και έχασαν έτσι κάθε δυνατότητα να εκφράζουν κάποιες καλές επιθυμίες. Δεν μπορούν να συμφωνήσουν ούτε με τον Αυγουστίνο, όταν γράφει πως οι άνθρωποι βρίσκονται υπό τη «σκληρή ανάγκη» να διαπράττουν αμαρ-τίες, και πως «η ανθρώπινη φύση υπερκεράστηκε από το λάθος στο οποίο έπεσε, και έτσι έφτασε στο σημείο να χά-σει την ελευθερία της». Ναι μεν παραμορφώθηκε από την αμαρτία η εικόνα του Θεού, αλλά δεν καταστράφηκε.

Σύμφωνα με τα λόγια ενός ύμνου που ψάλλεται κατά τη νεκρώσιμη ακολουθία: «Εικών ειμί, της άρρητου δόξης Σου, ει και στίγματα φέρω πταισμάτων». Επειδή δε ακό-μη διατηρούμε την εικόνα του Θεού, διατηρούμε και την ελεύθερη θέληση, παρόλο που η αμαρτία της περιορίζει τον ορίζοντα. Ακόμη και μετά την πτώση, ο Θεός «δεν αφαιρεί από τους ανθρώπους τη δύναμη της θέλησης — να θέ-λουν ή να μη θέλουν να Τον υπακούσουν». Η Ορθοδο-ξία. πιστή στην ιδέα της συνέργειας, απορρίπτει κάθε ερμηνεία της πτώσης που θ' αποστερούσε από τον άνθρω-πο την Ελευθερία του.

Οί περισσότεροι Ορθόδοξοι θεολόγοι απορρίπτουν την ιδέα της «προπατορικής ενοχής», που την είχε προ-βάλει ο Αυγουστίνος και υφίσταται ακόμη (αν και με μια πιο μετριασμένη μορφή) στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. Οι άνθρωποι (σύμφωνα με την διδασκαλία των Ορθοδόξων) κληρονομούν αυτόματα τη φθορά και τη θνητότητα του Αδάμ, όχι όμως και την ένοχή του. Είναι μόνο ένοχοι κατά το μέτρο που οι ίδιοι μιμούνται τον Αδάμ, επιλέγο-ντας ελεύθερα την ανυπακοή. Πολλοί δυτικοί χριστιανοί πιστεύουν πως οτιδήποτε κι αν κάνει ένα πρόσωπο στην αλύτρωτη κατάσταση της πτώσης του, εφόσον είναι μολυσμένο από την προπατορική ένοχή, δεν μπορεί να ευαρε-στήσει τον Θεό: «Τα έργα πριν από τη Δικαίωση», αναφέρει το δέκατο τρίτο από τα τριάντα εννιά άρθρα της Εκ-κλησίας της Αγγλίας, «... δεν ευαρεστούν τον Θεό... αλλ' έχουν τον χαρακτήρα της αμαρτίας».

Οι Ορθόδοξοι δεν θα το έλεγαν ποτέ αυτό. Και δεν έχουν ποτέ υποστηρίξει (όπως έχουν υποστηρίξει ο Αυγουστίνος και τόσοι άλλοι στη Δύση) πως τα αβάπτιστα νήπια, επειδή είναι μολυσμένα από την προπατορική ένοχή, παραδίνονται από τον δίκαιο Θεό στις αιώνιες φλόγες της Κόλασης. Η Ορθόδοξη εικόνα της πεσμένης ανθρωπότητας είναι πολύ λιγό-τερο σκοτεινή απ' αυτήν που παρουσιάζουν ο Αυγουστίνος και ο Καλβίνος.

Αν και οι Ορθόδοξοι επιμένουν στο ότι οι άνθρωποι μετά την πτώση εξακολουθούν να διαθέτουν ελεύθερη θέ-ληση και να είναι ικανοί να πράξουν καλά έργα, όμως συμφωνούν βεβαίως με τη Δύση πως η ανθρώπινη αμαρτία έστησε έναν τοίχο μεταξύ ανθρώπου και Θεού, τον οποίο δεν θα μπορούσε ποτέ η ανθρωπότητα να σπάσει με τις ίδιες της τις δυνάμεις. Η αμαρτία έφραξε το μονοπάτι για την ένωση με τον Θεό. Ακριβώς δε επειδή δεν μπορούσα-με εμείς να έρθουμε προς Αυτόν, ήρθε Αυτός προς εμάς.

(Μητροπ. Διοκλείας Καλλίστου Ware, Η Ορθόδοξη Εκκλησία, εκδ. Ακρίτας, σ.345-356)

<http://bit.ly/13lz53T>